

Een vrije ruimte voor kunst in het cultuurbeleid

In de herfst van 2000 vond de kamerbehandeling plaats van de Cultuurnota 2001-2004. Bij die gelegenheid hadden bijna alle woordvoerders van de politieke fracties het over Thorbecke en over zijn adagium van staatsonthouding in artistieke zaken. Maar vervolgens gaf iedereen daar zijn eigen invulling aan. In plaats van te leiden tot overeenstemming blijkt Thorbecke juist grote verschillen op te roepen in de opvattingen over de manier waarop de overheid met kunst en kunstbeleid zou moeten omgaan. Als je aan mensen vraagt wat de Thorbecke-doctrine precies is, dan blijkt dat daar ieder zo zijn eigen interpretatie aan geeft.

In theorie zijn we het wel eens over de stelling dat er een zekere afstand moet zijn tussen overheid en cultuur en dat het niet de bedoeling is dat de overheid of de politiek zich inhoudelijk met de kunst bemoeit. Maar in de praktijk pakt het anders uit. Als je als bewindspersoon de portefeuille cultuur beheert, dan wil je toch ook wat. Als politicus stel je natuurlijk niets voor als je alleen subsidies verstrekt en verder stil blijft zitten. Een politicus wil scoren – dat zit in de genen.

Een politicus wil scoren – dat zit in de genen

Maar waar kan een minister of staatssecretaris voor Cultuur dan mee scoren? De kunstwereld vindt dat dat vooral moet gebeuren door te zorgen dat er meer geld voor cultuur wordt uitgetrokken – verder moet hij of zij zwijgen. De huidige staatssecretaris heeft zich in zijn ambities laten leiden door de vraag hoe je in de toekomst aan meer en gevarieerder kunstpubliek komt. Hij keek naar de huidige samenstelling van de bevolking en vergeleek die met het actuele patroon van cultuurparticipatie. Het lag dus voor de hand dat hij aandacht kreeg voor zwak participerende groepen, zoals allochtonen en jongeren. Als uitgangspunt vind ik dat legitiem. Maar vervolgens rijst de vraag: *hoe* breng je de cultuurdeelname in overeenstemming met de bevolkings-samenstelling? Bij het denken over de middelen waarmee dat zou kunnen worden bereikt, raakten de oorspronkelijke uitgangspunten voor subsidiëring van cultuur vermengd met andere criteria. Geleidelijk werden politieke beginselen belangrijker en vormde zich binnen de cultuurnotaprocedure een oneigenlijk sturingsmechanisme. In dat sturingsmechanisme kende de staatssecretaris aan artistiek-inhoudelijke en aan een aantal meer politiek getinte criteria een gelijk gewicht toe. Dit tegen de zin van de Raad voor Cultuur en daarna ook van de Tweede Kamer. Na het nodige weerwerk van die kant kreeg de artistiek-inhoudelijke kwaliteit weer de eerste prioriteit bij de beoordeling van de subsidieaanvragen van de culturele instellingen. Er bleven wel andere dan artis-

tieke criteria meespelen, zoals het bereik van jongeren en allochtonen – niet alleen als publiek, maar ook als makers – en daarnaast nog criteria van publieksbereik en spreiding – criteria die weer terugvoeren naar de jaren zeventig. Maar ze kwamen nu niet *naast*, maar *na* het kwaliteitscriterium. In het kamerdebat naar aanleiding van de Cultuurnota, herfst 2000, werd deze rangschikking nog eens onderstreept.

Geen evaluatie

Uitgangspunt voor het oordeel van de Raad blijft dus de artistiek-inhoudelijke kwaliteit van culturele en kunstproducerende instellingen. Natuurlijk kan het belang van die andere criteria niet ontkend worden. Maar hoe moeten ze meespelen? De Raad voor Cultuur kan zich voorstellen dat er een scheiding wordt gemaakt tussen het artistiek-inhoudelijke oordeel en andere beleidscriteria. De staatssecretaris zou zijn ambities op het terrein van het cultuurbeleid kunnen realiseren met een aparte geldstroom. Daarmee kan hij ook duidelijker aangeven op welke andere dan inhoudelijke gronden subsidie aan een instelling wordt toegekend. Er is niets op tegen om activiteiten te ondersteunen voor of door jongeren en allochtonen, maar we zien in de praktijk de neiging dit met kwalitatieve criteria te vermengen. En omdat de subsidietoekenning verloopt via een procedure met uiteenlopende criteria zie je ook de neiging bij instellingen om naar de criteria toe te schrijven. Dus de Raad krijgt prachtige plannen te zien over wat men allemaal voor en door allochtonen wil doen waarvan het maar de vraag is wat daarvan terecht komt. Niet zo vreselijk veel denk ik, maar aangezien er tot nu toe weinig aan systematische evaluatie wordt gedaan roept dat geen discussie op.

***De Raad krijgt
prachtige plannen
te zien waarvan het
maar de vraag is
wat daarvan
terecht komt***

Daar ontbreekt een cruciaal element in de cultuurnotacyclus. Want hoe stel je als bewindspersoon vast of je beleidsintenties ook allemaal worden verwezenlijkt? Het zou goed zijn vast te stellen wat er uiteindelijk terecht komt van al die verplichtingen die binnen de cultuurnotaprocedure worden aangegaan. Het ontbreken van evaluatie is helaas inherent aan de cultuurnotasystematiek, die asynchroon loopt met de regeerperiodes. Halverwege de regeerperiode komt de Cultuurnota, dan wordt het geld uitgedeeld op basis van beleidsplannen en die periode komt pas tot een einde halverwege de volgende regeerperiode. De volgende bewindspersoon heeft meestal andere prioriteiten, en is niet meer geïnteresseerd in datgene wat zijn voorganger wilde. Dus in plaats van te kijken wat er van de afspraken is terechtgekomen worden er nieuwe criteria gesteld en wordt er weer een stap verder gezet. Daarom is het beter de geldstromen per beleidsambitie gescheiden te houden, evenals de beoordeling van het eindresultaat. Dat is voorgesteld door de Raad voor Cultuur, maar niet geaccepteerd door de Kamer en de staatssecretaris.

De cultuurnotaprocedure zal voor de komende jaren nog wel gehandhaafd blijven. Daarbij vrees ik wel dat zij nóg bureaucratischer zal worden dan zij nu al is. Misschien niet de volgende keer, maar zeker de keer daarop zal blijken dat de hele procedure zichzelf heeft verstikt. Het is nu al zo dat er steeds meer criteria worden gesteld. Er worden ook steeds meer procedurele eisen gesteld, meer *formats* gemaakt. Getracht wordt de criteria almaar verder te objectiveren. Dat heeft invloed op de beschrijving van de plannen en op de motivering. En hoe meer criteria je stelt en hoe meer je dat probeert te

objectiveren, des te meer het een bureaucratisch geheel wordt met alle controledwang van dien. Tjeenk Willink zei het al: bestuursleden krijgen vooral de taak met de beleidsplannen van hun instelling de aansluiting met de bureaucratie te houden. Kunstenaars raken in dat proces uit het zicht. Zij zijn vaak niet in staat om over een langere periode hun activiteiten te plannen en overeenkomstig de eisen op te schrijven wat zij willen. Als vrijwillige bestuursleden daartoe ook niet meer in staat zijn zoeken zij hun toevlucht tot bureaus die veel geld verdienen met het opschrijven van beleidsplannen in het jargon waar de bureaucratie om vraagt. Dat is op zijn minst jammer van het geld.

Juridisering

Er is niet alleen sprake van *bureaucratisering* van het kunstbeleid, ook van *juridisering*. De motivering van de beslissing moet steeds nauwkeuriger zijn. De Raad moet zich stipt aan alle – uitgebreide – procedures houden. Dat plaatst een zware druk op de Raad. De bezwarencommissie van ocnw behandelt in eerste instantie het bezwaar. De Raad wordt om een nadere motivering gevraagd ten behoeve van het verweerschrift van de staatssecretaris. Vervolgens kan de instelling in beroep bij de rechtbank gaan en daarna nog, indien nodig, bij de Raad van State. Recent heeft zich in de procedure een nieuw fenomeen voorgedaan. Een instelling heeft een gerenomeerd persoon gevraagd om een contra-expertise uit te voeren op het advies van de Raad voor Cultuur. Deze was in de vorm gegoten van de beschrijving van de instelling op dat moment en was derhalve een op zichzelf staand oordeel. Daarmee voldeed ze niet aan de definitie van contra-expertise. Deze ‘contra-expertise’ werd in de beroepsprocedure overlegd bij de rechtbank en de Raad van State. De Raad van State bepaalde naar aanleiding van deze contra-expertise dat wederom een advies van de Raad voor Cultuur moest worden gevraagd... Dit verschijnsel is nu beperkt gebleven tot één instelling, maar de volgende keer zullen wel meer instellingen dergelijke stukken laten maken. Dan moet alles twee keer gebeuren. En zo komen er nóg meer mensen die zich bezighouden met de procedures rond cultuursubsidiëring. Meer misschien dan de groep kunstenaars waar het geld eigenlijk voor is. Ik vind dat dramatisch en ik kan me niet voorstellen dat we dit met z’n allen willen.

De motivering van de beslissing moet steeds nauwkeuriger zijn

Raad voor Cultuur: positie en samenstelling

En dan nu de Raad zelf. In de perceptie van de instellingen en de kunstenaars uit de verschillende sectoren zijn de leden van de Raad hun vertegenwoordigers. Inderdaad komen de leden ook op voor hun sector. Op zich is dat lovenswaardig, maar het verhindert dat de Raad tot een integrale advisering komt. En dat was nu juist de bedoeling bij de inrichting van de Raad in 1995. Nu is dat niet eenvoudig, want een integrale visie ontwikkelen op een cultuursector met archeologie, musea, podiumkunst, film, media en nog meer disciplines is vrijwel onmogelijk. Wel kan een visie met betrekking tot een aantal parallelle ontwikkelingen en gemeenschappelijke kenmerken geformuleerd worden, maar het kan zijn dat het daarbij blijft. De domeinen zijn uiteindelijk erg divers voor een allesomvattende visie.

Ik denk dat iedereen het erover eens is dat de advisering over individuele instellingen door deskundigen moet gebeuren. Daarbij doen zich twee problemen voor: wie is

deskundig en waar haal je deze deskundigen vandaan? Ons land is maar klein, de kunst- en cultuurwereld nog veel kleiner en bovendien nogal gesloten. Iedereen kent elkaar en heeft een oordeel over elkaars deskundigheid. Niemand is werkelijk onafhankelijk van de sector waarin hij deskundig is. Welke bindingen mag je nu wel of niet hebben? Mag je bestuurder of directeur zijn van een instelling? Mag je partner of geliefde directeur zijn van een instelling? Bent je als consultant afhankelijk van de gesubsidieerde cultuur? Onvrede met het oordeel richt zich steeds meer op personen en altijd wordt wel iets gevonden waar kritiek op is. Dat is waarschijnlijk niet te vermijden, maar wel betreurenswaardig. Hoe dan ook, als we vasthouden aan het deskundigenoordeel zullen de oordelaars altijd ergens bindingen hebben. Een formele binding – bestuurslid, directeurschap – kun je nog transparant maken; informele bindingen zijn veel bedreigender. Vriendjespolitiek bestaat ook in de kunst en is niet uit te roeien. Er is natuurlijk één goed middel om deze elementen zoveel mogelijk te neutraliseren en dat is de zo breed mogelijke samenstelling van commissies. Gelukkig kunnen we het aantal leden nu uitbreiden van 35 naar 60. Met dat aantal kunnen we goed aan het werk om straks een goed advies ten behoeve van de Cultuurnota te maken.

Gaarne ga ik in op de uitnodiging van Herman Tjeenk Willink om de discussie over de advisering over en vaststelling van het cultuurbeleid aan te vangen. Het is belangrijk dat dat op het juiste moment gebeurt. Kort vóór de Cultuurnota is verkeerd omdat je dan verwarring zaait, kort daarna is verkeerd omdat daarmee de indruk kan ontstaan dat de zojuist afgesloten adviesronde niet op de goede manier is verlopen. Ertussenin dus: nu voor na 2004.

Auteur

Winnie Sorgdrager is voorzitter van de Raad voor Cultuur.

Abstract

Room for art in cultural policy

A degree of tension has arisen between plans by artists and art organisation and the growing political ambitions of governmental figures in control of the cultural portfolio. Since there is insufficient separation between artistic plans and political ambitions, the art world is being saddled with a variety of improper subsidy criteria. This unpleasant situation can only be improved if we draw a clear distinction between artistic processes and political programmes: a distinction reflected in cultural policy.

The progressive bureaucratisation and legalisation of art policy is worrisome. There is no time like the present to begin a discussion about guidelines and establishment of an art policy.